

ШЕРУДИЛО В. О.,
аспірант кафедри
кримінального процесу
(Національна академія внутрішніх
справ)

УДК 351.9:343.132:366.632-27.551

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена вивченню судового контролю під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням в приватне спілкування, обов'язків суду у здійсненні контролю за законністю та обґрунтованістю процесуальних дій і рішень органів досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, форм та видів судового контролю за негласними слідчими (розшуковими) діями, пов'язаними з втручанням у приватне спілкування, проблем використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, як доказів по справам кримінального провадження, механізму розширення повноважень слідчого судді під час здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування.

Ключові слова: *судовий контроль, приватне спілкування, негласні слідчі (розшукові) дії, слідчий, уповноважені оперативні підрозділи, слідчий суддя, прокурор.*

Стаття посвящена изучению судебного контроля при проведении негласных следственных (розыскных) действий, связанных с вмешательством в частное общение, обязанностей суда в осуществлении контроля за законностью и обоснованностью процессуальных действий и решений органов предварительного расследования, прокурора при проведении негласных следственных (розыскных) действий, форм и видов судебного контроля за негласными следственными (розыскными) действиями, связанными с вмешательством в частное общение, проблем использования результатов негласных следственных (розыскных) действий, связанных с вмешательством в частное общение, в качестве доказательств по делам уголовного производства, механизма расширения полномочий следственного судьи при осуществлении судебного контроля за соблюдением прав, свобод и интересов человека при проведении негласных следственных (розыскных) действий, связанных с вмешательством в частное общение.

Ключевые слова: *судебный контроль, личное общение, негласные следственные (розыскные) действия, следователь, уполномоченные оперативные подразделения, следственный судья, прокурор.*

The article is devoted to the study of judicial control in the conduct of secret investigative (search) activities related to interference with private communication, the court's duties in exercising control over the legality and validity of procedural actions and decisions of the bodies of pre-trial investigation, the prosecutor in conducting secret investigators (wanted) actions, forms and types of judicial control over uncon-



scious investigators (investigatory) actions related to interference with private communication, problems of using the results of secret investigators (searches) actions, zany of interference with private communications as evidence in the case of criminal proceedings, the mechanism of empowerment investigating judge in the exercise of judicial control over observance of the rights, freedoms and interests of people during covert investigative (detective) an incident of interference in private communication.

Key words: *judicial control, private communication, secret investigative (search) actions, investigator, authorized operational units, investigator judge, prosecutor.*

Вступ. На сучасному етапі судової і правової реформи в Україні, яка здійснюється у напрямі реалізації прийнятого державою обов'язку захисту прав і законних інтересів людини і громадянина, особлива роль належить судовій владі. Питання захисту прав людини та приведення української системи цього захисту як за формою, так і за змістом до європейського рівня хоча б стосовно мінімальних стандартів, що гарантуються Конвенцією про захист прав людини та основних свобод 1950 року та практикою ЄСПЛ, є нашим першим важливим європейським іспитом. Позитивне його складання необхідне не лише для задоволення євроінтеграційних прагнень України та її вступу до Європейського Союзу, а й для захисту прав та свобод людини. Це означає, що на рівень нагальних в Україні виходить ціла низка проблем, які, на жаль, ще не мають необхідного теоретичного та практичного вирішення.

Відповідно до ст. 124 Конституції України [4] правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Водночас Основний закон покладає на суд обов'язок здійснювати контроль за законністю та обґрунтованістю процесуальних дій і рішень органів досудового розслідування, прокурора [16, с. 6]. Одну з головних ролей у цьому процесі виконує слідчий суддя шляхом здійснення функції судового контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів людини. Правозахисний характер зумовлює покладення на нього загальних обов'язків щодо захисту прав людини, які визначені у ст. 206 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [5; 11].

Тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства свідчать про посилення гарантій прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та поступове розширення повноважень суду у досудовому провадженні [1, с. 206; 14, с. 447; 10, с. 8].

Як свідчить офіційна статистика, у 2015 р. слідчими суддями за результатами розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, постановлено 24 264 ухвали, з них – 23 292 ухвали про надання дозволу і 972 (4%) ухвали про відмову у задоволенні клопотання; у 2016 р. постановлено 26 188 ухвал, з них 24 100 ухвал про надання дозволу і 2 088 (8%) ухвал про відмову в задоволенні клопотання; у 2017 р. постановлено 25 458 ухвал, з них 23 426 ухвал про надання дозволу і 2 032 (8%) ухвали про відмову у наданні дозволу [2]. Однак лише у 54% випадків у 2015 р., 53% у 2016 р. та 39% у 2017 р. результати проведення таких НСРД використано як докази у кримінальному провадженні, що свідчить про наявність проблем порядку проведення.

Як вірно зазначає В.В. Назаров, судовий контроль передбачає перевірку законності та обґрунтованості дій і рішень сторони обвинувачення, яка наділена державно-владними повноваженнями (прокурора, органу досудового розслідування, керівника органу досудового розслідування, оперативних підрозділів), а тому роль слідчого судді, здійснення ним судового контролю у сфері захисту особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження набуває особливого значення [8, с. 90].

На підтримку цієї позиції необхідно зауважити, що судовий контроль у кримінальному провадженні спрямований на захист прав особи від незаконного обмеження конституційних прав і вторгнення до її приватного спілкування, може бути ініційований будь-якою стороною кримінального провадження. Водночас згідно зі ст. 206 КПК України слідчий суддя має пра-



во за власною ініціативою здійснювати відповідний контроль щодо захисту прав людини [5]. У цьому полягає особливість судового контролю, що здійснюється слідчим суддею.

Не маючи на меті та не вдаючись до дискусій стосовно наукових позицій з приводу поняття судового контролю, вважаємо за доцільне підтримати позицію Л.Д. Удалової та В.Я. Корсун про те, що судовий контроль на етапі досудового розслідування – це, з одного боку, самостійний напрям реалізації судової влади, а з іншого – самостійна кримінально-процесуальна функція, що здійснюється під час досудового розслідування [13, с. 127–145]. Також підтримуємо позицію В.В. Назарова у тому, що судовий контроль у досудовому розслідуванні є здійснюваною у встановленому законом порядку діяльністю слідчого судді, що ініціюється стороною обвинувачення чи захисту або за власною ініціативою слідчого судді з метою перевірки законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні, а також недопущення їх порушень [8, с. 92].

Водночас досить слушним є твердження О.І. Полюхович стосовно того, що специфікою судового контролю під час здійснення НСРД є виконання слідчим суддею компенсаторної функції щодо механізмів засади змагальності у зв'язку з її істотним обмеженням (повною відсутністю) в рамках процедури надання дозволу на проведення НСРД. За такого підходу ситуація сприймається зовсім по-іншому, а активність слідчого судді щодо усунення недоліків, допущених слідчим і прокурором під час обґрунтування клопотання, виглядає не як судовий контроль, а як співпраця слідчого судді зі стороною обвинувачення [9, с. 119].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження судового контролю під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування.

Результати дослідження. У чинному КПК України ідеї розвитку судового контролю на стадії досудового розслідування виражені чітко та детально [12], на основі чого необхідно виокремити форми та види судового контролю за НСРД, пов'язаними з втручанням у приватне спілкування: 1) судовий контроль, що здійснюється за клопотанням сторони обвинувачення (контроль під час дачі дозволів на проведення НСРД, що пов'язані із обмеженням конституційних прав і свобод особи); 2) судовий контроль, що здійснюється за клопотанням зацікавлених осіб (контроль під час розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора); 3) судовий контроль, що здійснюється за власною ініціативою слідчого судді (ст. 206 КПК України).

Так, слідчий суддя за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, клопотанням прокурора уповноважений приймати рішення про проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування (ч. 2, 3 ст.ст. 246, 260–264 КПК України). Водночас відповідно до ст.ст. 303–307 КПК України слідчий суддя розглядає скарги зацікавлених осіб на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання її представником, законним представником чи захисником [5].

Отже, як вірно зазначає Л.Д. Удалова, норми Конституції України та КПК України виділили в діяльності судової влади, окрім функції правосуддя, контрольну функцію у кримінальному процесі. У такому разі йдеться про окрему функцію суду, тобто функцію судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, яку відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України здійснює слідчий суддя [16, с. 7].

Для здійснення належного судового контролю щодо захисту прав людини під час проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, необхідно вживати заходів щодо незалежності слідчого судді, що є невід'ємним елементом принципу верховенства права в Україні. Незалежність слідчого судді під час проведення таких НСРД є однією з умов його неупередженості, забезпечення права людини на таке втручання та виникнення у людини довіри до здійснення судової влади [7, с. 120].

Для отримання дозволу на проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, слідчий за погодження з прокурором або прокурор повинен звернутися до слідчого судді про отримання дозволу на їх проведення (ч. 3 ст. 246 КПК України).



У такому контексті необхідно згадати В.А. Колесника, який зазначив, що вимоги законодавця про прийняття слідчим суддею у цьому випадку рішення про проведення НСРД слід розуміти в тому сенсі, що він надає дозвіл на її проведення, а не приймає сам рішення про її проведення, оскільки процесуальний документ, в якому визначено таке рішення слідчого судді, має назву «Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії» [6, с. 129].

Клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення НСРД, пов'язаної з втручанням у приватне спілкування, має відповідати вимогам ч. 2 ст. 248 КПК України. У цьому клопотанні зазначаються такі дані: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; 6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 9) обґрунтування можливості отримання під час проведення НСРД доказів, які самостійно або разом з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили [15, с. 361–362]. До такого клопотання додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Водночас відповідно до п. 1.10.1 Інструкції про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні [3] слідчому судді необхідно надати відомості незалежно від виду НСРД, отримані в ході досудового розслідування, що підтверджують неможливість одержання відомостей про злочин чи особу, яка його вчинила, в інший спосіб. У п. 2.2 цієї ж Інструкції вказано, що клопотання слідчого, прокурора слідчому судді про дозвіл на проведення НСРД має відповідати вимогам, зазначеним у ст. 48 КПК України, та матеріалам кримінального провадження, які надаються лише на вимогу слідчого судді для підтвердження необхідності проведення НСРД [3].

З огляду на ці положення ми отримуємо ситуацію, коли слідчий, прокурор повинні обґрунтувати подане клопотання для отримання дозволу слідчого судді, надаючи матеріали кримінального провадження лише на його вимогу, яка передбачена відомчою Інструкцією. Саме через це нами пропонується доповнити ч. 2 ст. 248 таким змістом: «До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання, а для підтвердження необхідності проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, на вимогу слідчого судді надаються матеріали кримінального провадження». Таке доповнення, як свідчать результати нашого дослідження, підтримало 39% слідчих, 53% прокурорів.

Клопотання слідчого, погоджене прокурором, або клопотання прокурора про надання дозволу на проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, направляє для прийняття рішення до слідчого судді, яким відповідно до ст. 247 КПК є голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого розташований орган досудового розслідування.

Однак у разі направлення такого клопотання викликає інтерес організаційне забезпечення судового контролю під час проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування. Так, відповідно до ч. 2 ст. 247 КПК України розгляд клопотань про надання дозволу на проведення НСРД щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, який віднесений згідно з положеннями гл. 21 КПК до повноважень слідчого судді, може здійснюватися слідчим суддею



Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування [5].

Висновок. Підсумовуючи усе викладене, необхідно зазначити, що слідчий суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної компетенції якого розташований орган досудового розслідування, повинен надавати дозвіл на проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування. Таку пропозицію підтримали 76% опитаних нами слідчих, 75% прокурорів, 84% суддів. Водночас визначенням територіальної наближеності апеляційного суду іншої області має бути не місце апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а місце органу, який здійснює досудове розслідування (ч. 2 ст. 247 КПК України).

З метою посилення гарантій прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та поступового розширення повноважень суду на етапі досудового провадження обґрунтована доцільність доповнення ст. 248 КПК України в частині прийняття рішення про надання дозволу на проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування. До клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу про проведення НСРД, пов'язаної з втручанням у приватне спілкування, додаються матеріали кримінального провадження. Слідчий суддя своєю ухвалою відмовляє у задоволенні цього клопотання та повертає його прокурору, якщо воно подано без дотримання вимог ч. 2 цієї статті.

Список використаних джерел:

1. Блажівський Є.М., Козьяков І.М., Толочко О.М. та ін. Актуальні питання кримінального процесу України: навч. посіб. / за заг. ред. Є.М. Блажівського. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2013. 304 с.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень за 2015–2017 рр. / Державна судова адміністрація України. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/oddata/>.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним міжвідомчим наказом ГПУ, МВС, Мін'юсту та ін. від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/936/16875/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10. № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. Колесник В.А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 129–134.
7. Лисюк Ю.В. Слідчий суддя як гарант прав людини в досудовому провадженні. Право та державне управління. 2014. № 1–2. С. 119–122.
8. Назаров В.В., Тракало Р.І. Судовий контроль у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти. Європейські перспективи. 2014. № 10. С. 89–95.
9. Полухович О.І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 219 с.
10. Пошва Б.М. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи під час досудового розслідування кримінальної справи: практика та проблеми вдосконалення. Вісник Центру суддівських студій. 2005. № 4. С. 8–15.
11. Капліна О.В., Карпенко М.О., Маринів В.І. та ін. Судовий контроль під час досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. для підготовки до заліку. Харків: Право, 2016. 96 с.
12. Тракало Р.І. Судовий контроль за дотриманням права на повагу до приватного життя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2014. 20 с.



13. Удалова Л.Д., Корзун В.Я. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ: Вид. дім «Скіф», 2012. 168 с.
14. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2017. 548 с.
15. Форостяний А.В. Надання слідчим суддею дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Право і суспільство. 2014. № 5.2. С. 361–365.
16. Удалова Л.Д., Савицький Д.О., Рожнова В.В. та ін. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 176 с.

